

Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (четвърти състав)

16 юли 2020 година*

„Преюдициално запитване — Защита на потребителите — Директива 93/13/ЕИО — Членове 6 и 7 — Потребителски договори — Ипотечни кредити — Неравноправни клаузи — Клауза, с която всички разноски по учредяване и заличаване на ипотека се възлагат на кредитополучателя — Последници от обявяването на посочените клаузи за нищожни — Правомощия на националния съд при наличието на клауза, квалифицирана като „неравноправна“ — Разпределение на разноските — Прилагане на диспозитивни национални норми — Член 3, параграф 1 — Преценка на неравноправни договорни клаузи — Член 4, параграф 2 — Изключване на клаузите относно основния предмет на договора или на актуализацията на цените или възнаграждението — Условие — Член 5 — Задължение за съставяне на договорните клаузи на ясен и разбираем език — Съдебни разноски — Погасителна давност — Принцип на ефективност“

По съединени дела C-224/19 и C-259/19

с предмет две преюдициални запитвания, отправени на основание член 267 ДФЕС от Juzgado de Primera Instancia n° 17 de Palma de Mallorca (Първоинстанционен съд № 17, Палма де Майорка, Испания) (C-224/19) и от Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Ceuta (Първоинстанционен съд и следствие, Сеута, Испания) (C-259/19) с актове от 12 март 2019 г. и от 13 март 2019 г., постъпили в Съда съответно на 14 март 2019 г. и на 27 март 2019 г., в рамките на производства по дела

СУ

срещу

CaixaBank SA (C-224/19),

и

LG,

РК

срещу

Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (C-259/19),

СЪДЪТ (четвърти състав),

състоящ се от: М. Vilaras, председател на състава, S. Rodin (докладчик), D. Šváby, K. Jürimäe и N. Piçarra, съдии,

* Език на производството: испански.

генерален адвокат: Н. Saugmandsgaard Øe,

секретар: А. Calot Escobar,

предвид изложеното в писмената фаза на производството,

като има предвид становищата, представени:

- за СУ, от N. Martínez Blanco, abogado,
- за Caixabank SA, от J. Gutiérrez de Cabiedes Hidalgo de Caviedes, abogado,
- за LG, от R. Salamanca Sánchez, abogado, и M. C. Ruiz Reina, procuradora,
- за Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA, от C. Fernández Vicién, J. Capell Navarro и A. Picón Franco, abogados,
- за испанското правителство, от L. Aguilera Ruiz и M. J. García-Valdecasas Dorrego, в качеството на представители,
- за Европейската комисия, от J. Vaquero Cruz и N. Ruiz García, в качеството на представители,

предвид решението, взето след изслушване на генералния адвокат, делото да бъде разгледано без представяне на заключение,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалните запитвания се отнасят до тълкуването на членове 3—8 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273).
- 2 Запитванията са отправени в рамките на два спора, първият — между СУ, от една страна, и Caixabank SA, от друга страна, а вторият — между LG и РК, от една страна, и Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA, от друга страна, по повод неравноправни клаузи в договори за кредит, обезпечен с ипотека.

Правна уредба

Правото на Съюза

- 3 Шестнадесето, деветнадесето, двадесето и двадесет и четвърто съображение от Директива 93/13 гласят:

„като има предвид, че преценката съобразно общо установените критерии за неравноправен характер на условията, по-специално при търговски дейности с обществен характер, [с които] се извършват колективни услуги при наличие на солидарност между ползвателите, трябва да се допълни с подходи, позволяващи цялостна оценка на различните интереси на участниците; като има предвид, че това съставлява изискването за добросъвестност; като има предвид, че при преценката за добросъвестност се отделя специално внимание на силата на позицията от която

всяка договаряща страна преговаря, като например дали потребителят е бил подтикнат да приеме условията и дали стоките или услугите са продадени или предоставени по нарочна поръчка от негова страна; като има предвид, че изискването за добросъвестност може да се изпълни от продавача или доставчика, когато постъпва добросъвестно и равнопоставено с другата страна, отчитайки законните ѝ интереси;

[...]

като има предвид, че по смисъла на настоящата директива, преценка на неравноправния характер не се извършва въз основа на клаузи, които описват общия предмет на договора, нито пък на съотношението качество/цена на доставените стоки или предоставените услуги; като има предвид, че общият предмет на договора и съотношението качество/цена могат въпреки това да се вземат под внимание при преценка за добросъвестност на други условия [...];

като има предвид, че договорите следва да се съставят на ясен, разбираем език, а потребителят да има възможност да проучи всички условия и, при съмнение от негова страна, се приема най-благоприятното за него тълкуване;

[...]

като има предвид, че съдилищата и административните органи на държавите членки трябва да разполагат с адекватни и ефективни средства да наложат преустановяването на включването на неравноправни клаузи в потребителски договори“.

4 Член 1 от Директива 93/13 гласи:

„1. Настоящата директива има за цел да сближи законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно неравноправните клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител.

2. Договорни условия, които отразяват задължителни закони или подзаконови разпоредби, или принципи на международни конвенции, по които държавите членки или Общността са страна, по-специално в областта на транспорта, не са предмет на разпоредбите на настоящата директива“.

5 Съгласно член 3, параграфи 1 и 2 от тази директива:

„1. В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

2. Не се счита за индивидуално договорена клауза, която е съставена предварително и следователно потребителят не е имал възможност да влияе на нейното съдържание, по-специално във връзка с договори с общи условия.

[...]“.

6 Член 4, параграф 2 от посочената директива гласи:

„Преценката за неравноправния характер на клаузите не се свързва нито с основния предмет на договора, нито със съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и по отношение на доставените стоки или предоставените услуги, от друга, при условие че тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език“.

7 Член 5 от същата директива предвижда:

„При договори, в които всички или определени клаузи се предлагат на потребителя в писмен вид, тези условия се съставят на ясен и разбираем език. [...]“.

8 Член 6, параграф 1 от Директива 93/13 предвижда:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

9 Текстът на член 7, параграф 1 от тази директива е следният:

„Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

10 Съгласно член 8 от посочената директива:

„Държавите членки могат да приемат или запазят в сила по-строгите действащи разпоредби, които са в съответствие с Договора, в областта на настоящата директива, с цел да осигурят максимална степен на защита на потребителите“.

Испанското право

Кралски указ 1426/1989

11 Правило 6.a от приложение II към Real Decreto 1426/1989, por el que se aprueba el arancel de los notarios (Кралски указ 1426/1989 за приемане на нотариалните такси) от 17 ноември 1989 г. (BOE, бр. 285 от 28 ноември 1989 г., стр. 37169), в редакцията му, в сила към момента на настъпване на фактите по главното производство, гласи:

„[Задължението за плащане на таксите е на] страната, която е поискала извършването на нотариалните действия или услуги и, когато е приложимо, на страната, която има интерес съгласно материалноправните норми и данъчните норми [...]“.

Кралски указ 1427/1989

12 Съгласно осмото правило от приложение II към Real Decreto 1427/1989, por el que se aprueba el arancel de los registradores de la propiedad (Кралски декрет 1427/1989 за приемане на таксите за регистрация в имотния регистър) от 17 ноември 1989 г. (BOE, бр. 285 от 28 ноември 1989 г., стр. 37171), в редакцията му, която е в сила към момента на настъпване на фактите по главното производство, задължението за плащане [на таксите за лицето, в чиято полза се извършва регистрация] е на „лицето или лицата, в чиято полза непосредствено се вписва дадено право, както и на [...] лицето, което е поискало съответната услуга или в чиято полза се вписва правото или се иска издаването на удостоверението“.

LCGC

- 13 Член 7 от Ley 7/1998, sobre condiciones generales de la contratación (Закон 7/1998 за общите договорни условия) от 13 април 1998 г. (BOE, бр. 89 от 14 април 1998 г., стр. 12304) в редакцията му, приложима към датата на сключване на разглежданите в главното производство договори (наричан по-нататък „LCGC“), предвижда:

„Следните общи условия не са част от договора:

- a) условията, с които потребителят реално не е имал възможността да се запознае напълно преди сключването на договора или които не са били подписани, когато това е необходимо, съгласно член 5;
- b) нечетимите, двусмислените, неясните и неразбираемите условия освен ако, в случая на последните, са изрично приети писмено от потребителя и са съобразени със специалната нормативна уредба, която урежда прозрачността на съдържащите се в договора клаузи“.

- 14 Член 8 от LCGC гласи:

„1. Нищожни по право са общите условия, увреждащи лицето, което ги приема, и противоречащи на разпоредбите на този закон или на други императивни или забраняващи норми, освен ако последните не предвиждат други последици при нарушаването им.

2. Нищожни по-конкретно са неравноправните общи условия на потребителските договори [...]“.

Кралски декрет-закон 6/2000

- 15 Член 40 от Real Decreto-Ley 6/2000 de Medidas Urgents de Intensificación de la Competencia en Mercados de Bienes y Servicios (Кралски декрет-закон 6/2000 за неотложни мерки за засилване на конкуренцията на пазарите на стоки и услуги) от 23 юни 2000 г. (BOE, бр.151 от 24 юни 2000 г., стр. 22440), в редакцията му, в сила към датата на сключване на разглежданите в главното производство договори, гласи:

„[К]редитните институции и другите финансови институции изрично посочват [...] правото на кредитополучателя да определи по взаимно съгласие със страната кредитодател лицето или образуването, което ще извърши оценка на недвижимия имот, предмет на ипотеката [...]“.

Кралски законодателен декрет 1/2007

- 16 Член 8 от Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (Кралски законодателен декрет 1/2007 за одобряване на преработения текст на Общия закон за защита на потребителите и ползвателите и други допълващи закони) от 16 ноември 2007 г. (BOE, бр. 287 от 30 ноември 2007 г., стр. 49181, наричан по-нататък „Кралски законодателен декрет 1/2007“), озаглавен „Основни права на потребителите и ползвателите“, предвижда:

„Основните права на потребителите и ползвателите са:

[...]

- b) защита на техните законни икономически и социални интереси; по-конкретно срещу нелоялните търговски практики и включването на неравноправни клаузи в договорите.

[...]

d) получаване на вярна информация за различните стоки или услуги, обучение и публичност, за да се улесни разбирането относно правилното използване, потребление или извличане на полза от посочените стоки или услуги. [...].“

17 Член 60 от Кралски законодателен декрет 1/2007, озаглавен „Преддоговорна информация“, гласи следното:

„1. Преди потребителят или ползвателят да се обвърже с договор или със съответна оферта, продавачът или доставчикът трябва да му предостави на ясен и разбираем език относимата вярна и достатъчна информация за основните характеристики на договора, по-конкретно за неговите правни и икономически условия, освен ако тази информация не е ясна от контекста.

2. Релевантни са задълженията за предоставяне на информация за стоките или услугите, установени в тази разпоредба и в други приложими разпоредби, както и:

a) основните характеристики на стоките и услугите, съобразно използваното средство за комуникация и съобразно стоките или услугите;

[...]

c) крайната цена с включени всички данъци и такси. Когато естеството на стоките и услугите е такова, че цената не може да бъде изчислена предварително в разумни граници или зависи от изготвянето на бюджет, начина, по който цената се изчислява, както и всички допълнителни разходи за транспорт, доставка или пощенски такси или, когато тези разходи не могат да бъдат изчислени предварително в разумни граници, обстоятелството, че такива допълнителни такси могат да бъдат дължими;

Всяка информация, предоставена на потребителите и ползвателите относно цената на стоките или услугите, включително рекламата, съдържа крайната цена, евентуално с разбивка на размера на приложимите увеличения или отстъпки, разходите, които се прехвърлят на потребителите и ползвателите, и допълнителните разходи за акцесорни услуги, финансиране, използване на различни платежни средства или други подобни условия за плащане. [...].“

18 Член 80 от Кралски законодателен декрет 1/2007, озаглавен „Изисквания към клаузите, които не са индивидуално договорени“, гласи:

„1. Клаузите в договори с потребители и ползватели, които не са договорени индивидуално [...], трябва да отговарят на следните изисквания:

a) точност, яснота и опростеност на редакцията с възможност за непосредствено разбиране [...]

b) достъпност и четливост, която да позволи на потребителя или ползвателя да се запознае със съществуването и съдържанието на договора преди сключването му. [...]

c) добросъвестност и справедливо равновесие между правата и задълженията на страните, което при всички положения изключва използването на неравноправни клаузи. [...].“

- 19 Член 82 от Кралски законодателен декрет 1/2007, озаглавен „Понятие за неравноправни клаузи“, гласи:

„1. Неравноправни са клаузите, които не са индивидуално договорени, и практиките, за които не е изразено изрично съгласие, когато въпреки изискването за добросъвестност създават в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

2. [...] Когато продавач или доставчик твърди, че определена клауза е договорена индивидуално, той следва да докаже това.

3. Преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характерът на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича. [...]“.

- 20 Съгласно член 83 от Кралски законодателен декрет 1/2007, озаглавен „Нищожност на неравноправните клаузи и запазване на действието на договора“:

„Неравноправните клаузи са нищожни по право и се считат за неписани. За целта съдът, след като изслуша страните, обявява за нищожни неравноправните клаузи от договора, който обаче остава задължителен за страните при същите условия, ако може да запази действието си без неравноправните клаузи“.

- 21 Член 87, параграф 5 от Кралски законодателен декрет 1/2007, озаглавен „Неравноправни клаузи поради липса на реципрочност“, предвижда:

„Неравноправни са клаузите, които в ущърб на потребителя и в нарушение на изискванията за добросъвестност водят до липса на реципрочност в договора, и в частност клаузите, които:

[...]

5. [...] всяка друга клауза, която предвижда плащане за продукти или услуги, които не са били действително вложени или използвани. [...]“.

- 22 Член 89 от Кралски законодателен декрет 1/2007, озаглавен „Неравноправни клаузи, които засягат сключването и изпълнението на договора“, гласи:

„Във всички случаи неравноправни са клаузите, които:

[...]

4. Налагат на потребителя или ползвателя непоискани от него допълнителни или акцесорни стоки и услуги.

5. Увеличават цената поради предоставяне на акцесорни услуги, [...], без това да съответства на допълнителни престации, които подлежат на приемане или отхвърляне [...]“.

Закон 2/2009

- 23 Член 5, параграф 1 от Ley 2/2009, por la que se regula la contratación con los consumidores de préstamos o créditos hipotecarios y de servicios de intermediación para la celebración de contratos de préstamo o crédito (Закон 2/2009, уреждащ договарянето на кредити или ипотечни кредити с

потребителите, както и посредническите услуги за сключването на договори за кредит или кредит) от 31 март 2009 г. (ВОЕ, бр. 79 от 1 април 2009 г., стр. 30843), озаглавен „Задължения за прозрачност по отношение на цените“, гласи:

„Предприятията определят свободно своите тарифи за комисиони, условия и разноски, които могат да бъдат възложени на потребителите без други ограничения освен съдържащите се в този закон по отношение на неравноправните клаузи [...], както и съдържащите се в [Кралски законодателен декрет 1/2007].

В тарифите, включващи комисиони или компенсации и разходите, които могат да бъдат поискани, включително консултантските дейности, се посочват случаите и евентуално честотата, с която се прилагат. Комисионите, компенсациите или разходите, възложени на клиента, трябва да съответстват на действително предоставени услуги или направени разходи. За услуги, които не са изрично приети или заявени от клиента, не се дължи комисиона или разходи“.

LEC

- 24 Член 394 от Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (Закон 1/2000 за Гражданския процесуален кодекс) от 7 януари 2000 г. (ВОЕ, бр. 7 от 8 януари 2000 г., стр. 575), в редакцията му, в сила към датата на сключване на разглежданите в главното производство договори (наричан по-нататък „LEC“), гласи:

„1. В производствата по установителни иски съдебните разноски на първа инстанция се възлагат на страната, чиито искания са отхвърлени в цялост, освен ако съдът прецени, като надлежно се обоснове, че делото поражда сериозни съмнения от фактическа или правна страна.

[...]

2. В случай на частично уважаване или отхвърляне на исканията всяка страна понася разноските във връзка с предявения от нея иск и половината от общите разноски, освен ако има основателна причина да осъди някоя от страните да заплати съдебните разноски за злоупотреба с процесуални права.

[...]“.

Гражданският кодекс

- 25 Член 1303 от Código Civil (Гражданския кодекс) гласи:

„Без да се засяга действието на следващите членове, когато договорът бъде обявен за нищожен, всяка от страните е длъжна да върне на другата получените по този договор вещи заедно с плодовете и платената цена заедно с лихвите“.

- 26 Съгласно член 1964, параграф 2 от Гражданския кодекс:

„Личните иски, за които не е определен срок, се погасяват след изтичането на пет години, считано от деня, в който задължението е станало изискуемо. По отношение на продължаващите задължения за действие или бездействие срокът започва да тече при всяко неизпълнение на тези задължения“.

27 Член 1969 от Гражданския кодекс гласи:

„Освен ако в специална разпоредба е предвидено друго, погасителната давност за всички категории искове започва да тече от деня, в който те са могли да бъдат предявени“.

Наредба относно лихвените проценти и комисионите, правилата за действие, предоставянето на информация на клиентите и рекламата на кредитните институции

28 Глава 1 от Orden sobre tipos de interés y comisiones, normas de actuación, información a clientes y publicidad de las Entidades de crédito (Наредба относно лихвените проценти и комисионите, правилата за действие, предоставянето на информация на клиентите и рекламата на кредитните институции) от 12 декември 1989 г. (BOE, бр. 303 от 19 декември 1989 г., стр. 39289), в редакцията ѝ в сила към датата на сключване на разглежданите в главното производство договори, гласи следното:

„Пето. Кредитните институции определят свободно комисионите за извършваните от тях операции или услуги.

[...]

Не се начисляват комисиони или разходи за услуги, които клиентът не е приел или поискал изрично. Начислените комисиони или разходи следва да отговарят на действително предоставените услуги или направените разходи“.

Споровете в главните производства и преюдициалните въпроси

Дело C-224/19)

29 На 16 май 2000 г. СУ сключва с финансовата институция Caixabank договор за ипотечен кредит в нотариална форма за първоначална сума от 81 136,63 EUR, предвиждащ плащане на променливи лихви.

30 Четвъртата клауза от същия договор изисква от кредитополучателя да заплати „комисиона за обработка“. Тази клауза гласи:

„В полза на [Caixabank] се уговарят следните комисиони за сметка на кредитополучателя:

А) — Комисионата за обработка върху общия лимит на кредита, платима еднократно при [сключване] на настоящия договор: един процент, или сума в размер на сто тридесет и пет хиляди испански песети (135 000), равняващи се на 811,37 EUR“.

31 Петата клауза от посочения договор задължава кредитополучателя да заплати всички разходи по учредяването и заличаването на ипотеката. Тази клауза е със следния текст:

„Кредитополучателят поема разноските по оценката на ипотекирания имот[;] всички останали разходи и данъчни задължения, произтичащи от настоящия нотариален акт, документите и договорите, които са заверени с него и вписването му в Registro de la Propiedad (имотният регистър)[;] всички останали разходи и данъчни задължения, направени във връзка със сключването на всички сделки, необходими за да може настоящият документ и документът, с който се установява прекратяването на действието му, да бъдат приети в имотния регистър,

включително всички разходи и данъчни задължения, произтичащи от разписки за пълно или частично плащане на зетите суми и адвокатски хонорари и разходи за съдебен изпълнител в случай на принудително изпълнение, независимо че намесата на последните не е задължителна“.

- 32 На 22 март 2018 г. СУ предявява иск пред Juzgado de Primera Instancia n° 17 de Palma de Mallorca (Първоинстанционен съд № 17, Палма де Майорка, Испания), за установяване на основание на законодателството в областта на защита на потребителите на нищожност поради неравноправния им характер на четвъртата и петата клауза от разглеждания договор (наричани по-нататък „спорните клаузи“) и за възстановяване на всички суми, платени на основание на тези клаузи. От своя страна Caixabank се позовава на пълното действие на спорните клаузи. В рамките на това производство СУ счита, че е необходимо националната юрисдикция да отпрати преюдициално запитване до Съда относно посочените спорни клаузи.
- 33 Що се отнася до клаузата относно разходите по ипотеката, запитващата юрисдикция подчертава, че според преобладаващата практика на испанските съдилища този вид клаузи са неравноправни и следователно нищожни. Посочената юрисдикция обаче отбелязва, че що се отнася до последиците от тази нищожност, испанските съдилища стигат до различни и противоречиви решения, които поставят потребителите и финансовите институции в положение на правна несигурност. В това отношение посочената юрисдикция посочва редица съдебни практики, които според нея „смекчават“ свързаните с обявяването на нищожността реституционни последици, като си задава въпроса дали те са съвместими с член 6, параграф 1 от Директива 93/13 във връзка с член 7, параграф 1 от нея.
- 34 Що се отнася до клаузата за обработка, Juzgado de Primera Instancia n° 17 de Palma de Mallorca (Първоинстанционен съд № 17, Палма де Майорка) отбелязва наличие на консенсус на апелативните съдилища относно нейния неравноправен характер и нищожност, поради факта че подобна комисиона не съответства на никаква действителна услуга или разходи. Въпреки това Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания) неотдавна опровергава тази насока в съдебната практика, като приема, че комисионата за обработка, като част от основния предмет на договора за кредит, следва да бъде изключена от обхвата на проверката за неравноправност съгласно член 4, параграф 2 от Директива 93/13. Запитващата юрисдикция изпитва съмнения относно основателността на тези съображения на Tribunal Supremo (Върховния съд) и се пита и дали отговорът на този въпрос зависи от обстоятелството, че Кралство Испания не е транспонирано посочения член 4 в испанското право, за да гарантира по-високо равнище на защита на потребителите в съответствие с член 8 от Директивата.
- 35 При тези условия Juzgado de Primera Instancia n° 17 de Palma de Mallorca (Първоинстанционен съд № 17, Палма де Майорка, Испания) решава да спре производството и да постави на Съда следните тринадесет преюдициални въпроса:
- 1) Може ли с оглед на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 да бъдат смекчени реституционните последици от установяването на нищожност поради неравноправност на клауза, която възлага всички разходи за сключване, подновяване или погасяване на ипотечен кредит на кредитополучателя?
 - 2) Може ли с оглед на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 национална съдебна практика, съгласно която след установяването на нищожност на клауза, която възлага всички разходи за сключване, подновяване или погасяване на ипотечен кредит на кредитополучателя, а нотариалните разходи и разходите за управление се поделят поравно между кредитодателя и кредитополучателя, да се счита за смекчаване по съдебен ред на нищожността на неравноправна клауза и следователно противоречаща на съдържащия се в член 6, параграф 1 от Директива 93/13 принцип, че неравноправните клаузи не са задължителни за потребителя?

- 3) С оглед на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 нарушава ли национална съдебна практика, съгласно която след установяването на нищожност на клауза, която възлага всички разходи за сключване, подновяване или погасяване на ипотечен кредит на кредитополучателя, последният е длъжен да заплати и разходите за оценка на имота и таксата за учредяване на ипотека, произтичащи от сключването на договора за кредит, принципа на необвързващото за потребителя действие на обявена за нищожна неравноправна клауза и допуска ли член 3, параграф 2 от Директива 93/13 възлагането на кредитополучателя на тежестта на доказване, че не му е било позволено да предостави своя оценка на имота?
- 4) Допуска ли Директива 93/13 с оглед на член 6, параграф 1 национална съдебна практика, съгласно която след установяването на нищожност на клауза, която възлага всички разходи за сключване, подновяване или погасяване на ипотечен кредит на кредитополучателя, тази клауза може да продължи да поражда последици за кредитополучателя при подновяване или заличаване на ипотека, в смисъл че той продължава да плаща разходите, произтичащи от подновяването или заличаването на ипотека, и възлагането на тези разходи на кредитополучателя нарушава ли принципа, че обявената за нищожна неравноправна клауза не е задължителна за потребителя?
- 5) С оглед на член 6, параграф 1 [Директива 93/13] във връзка с член 7, параграф 1 [от нея] [...], в противоречие ли е национална съдебна практика, съгласно която частично се изключват реституционните последици от обявена за нищожна поради неравноправност клауза, която възлага всички разходи за сключване, подновяване или погасяване на ипотечен кредит на кредитополучателя, с възпиращия за продавача или доставчика ефект, предвиден в член 7, параграф 1 от Директива 93/13?
- 6) Допускат ли принципът на забрана за смекчаване на действието на обявени за нищожни клаузи, установен в практиката на Съда, и принципът на необвързващо действие съгласно член 6 от Директивата национална съдебна практика, която смекчава реституционните последици от обявена за нищожна клауза, която възлага на кредитополучателя всички разходи за сключване, подновяване или заличаване на ипотека в зависимост от интереса на кредитополучателя?
- 7) С оглед на член 3, параграфи 1 и 2 от Директива 93/13, нарушава ли национална съдебна практика, съгласно която клаузата, наречена „комисиона за обработка“, издържа автоматично на проверката за прозрачност, принципа на обръщане на тежестта на доказване, установен в член 3, параграф 2 от Директивата, тъй като продавачът или доставчикът не е длъжен да доказва, че е предоставил предварителна информация и е договорил индивидуално тази клауза?
- 8) Допускат ли член 3 от Директива 93/13 и практиката на Съда национална съдебна практика, съгласно която може да се приеме, че потребителят трябва да знае *per se*, че е обичайна практика финансовите институции да начисляват комисиона за обработка и следователно кредитодателят не е длъжен да предостави каквото и да било доказателство, че клаузата е договорена индивидуално, или напротив, във всички случаи кредитодателят трябва да докаже, че клаузата е договорена индивидуално?
- 9) С оглед на членове 3 и 4 от Директива 93/13 и практиката на Съда, в противоречие ли е с посочената директива национална съдебна практика, съгласно която клаузата, наречена „комисиона за обработка“, не може да подлежи на проверка за неравноправност поради прилагането на член 4, параграф 2, тъй като се отнася до определянето на основния предмет на договора, или напротив, следва да се приеме, че комисионата за обработка не е

част от цената на договора, а е акцесорно възнаграждение и следователно националната юрисдикция може да осъществява контрол относно прозрачността и/или съдържанието с цел да установи нейния неравноправен характер в съответствие с националното право?

- 10) С оглед на член 4, параграф 2 от Директива 93/13, който не е транспониран с LCGC в испанския правен ред, противоречи ли на член 8 от Директива 93/13 положение, при което испанска юрисдикция се позовава и прилага член 4, параграф 2 от Директивата, когато тази разпоредба не е транспонирана в националния правен ред по волята на законодателя, който е потърсил пълна степен на защита по отношение на всички клаузи, които продавачът или доставчикът може да включи в потребителски договор, включително клаузи, които засягат основния предмет на договора, дори ако са съставени на ясен и разбираем език, ако се приеме, че клауза, наречена „комисиона за обработка“, съставлява основен предмет на договора за кредит?
- 11) С оглед на член 3, параграф 1 от Директива 93/13, създава ли клаузата, наречена „комисиона за обработка“, когато не е договорена индивидуално и не е доказано от финансовата институция, че отговаря на действително предоставени услуги и направени разходи, значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните по договора и следва ли да бъде обявена за нищожна от националната юрисдикция?
- 12) С оглед на член 6, параграф 1 [Директива 93/13], във връзка с член 7, параграф 1 [от нея], когато потребителят предяви иск за установяване на нищожност на неравноправни клаузи, съдържащи се в сключен с него договор с продавач или доставчик и нищожността поради неравноправност на тези клаузи действително бъде установена от юрисдикциите, трябва ли принципът, че неравноправните клаузи не са задължителни за потребителя и принципа на възпиращия по отношение на продавача или доставчика ефект, да имат за последица осъждането на посочения подавач или доставчик в резултат от това производство, независимо от постановеното в решението осъждане да върне конкретните суми, доколкото искането за установяване на нищожност на въпросната клауза е главното искане, а искането за връщане на сумите е акцесорно и неразривно свързано с главното искане?
- 13) С оглед на принципа, че неравноправните клаузи не са задължителни за потребителя и на принципа на възпиращ ефект, закрепени в Директива 93/13 (член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1) може ли реституционните последици от установяването на нищожност поради неравноправност на клауза, съдържаща се в договор между потребител и продавач или доставчик, да бъдат ограничени във времето, като се уважи възражение за изтекла погасителна давност за предявяване на иска за възстановяване на сума, въпреки че искът за установяване на нищожност поради неравноправност на клаузата не се погасява по давност съгласно националното законодателство“.

Дело C-259/19

- 36 На 1 юли 2011 г. LG и РК сключват с финансовата институция Banco Bilbao Vizcaya Argentaria договор за ипотечен кредит, включващ клауза, която според запитващата юрисдикция предвижда, че всички разходи по учредяване и заличаване на ипотеката трябва да бъдат понесени от кредитополучателя.
- 37 Жалбоподателите в главното производство сезират Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Ceuta (Първоинстанционен и следствен съд, Сеута, Испания) с иск за установяване на нищожност на посочената клауза поради неравноправност.

38 Тъй като по същество мотивите са аналогични на изложените в преюдициалното запитване по дело C-224/19, Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Ceuta (Първоинстанционен и следствен съд, Сеута) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

- „1) Съвместимо ли е с правото на Съюза съгласно Директива 93/13[...], и по-специално член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1, с цел да се гарантира защитата на потребителите и ползвателите и съдебната практика, развиваща посочената директива: възприемането като еднозначен критерий от страна на Tribunal Supremo (Върховен съд) в решения 44—49 от 23 януари 2019 г., че по отношение на потребителските договори неравноправна е недоговорена клауза, която предвижда, че всички разходи по осъществяване на транзакцията по отпускане на ипотечен кредит се поемат от кредитополучателя, като се разпределят различните разноски по обявената за нищожна неравноправна клауза между кредитиращата банкова институция и потребителя кредитополучател, за да се ограничат връщанията на недължимо платени суми при прилагането на националното законодателство?
- 2) Съвместимо ли е с правото на Съюза съгласно Директива 93/13[...], и по-специално член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1, с цел да се гарантира защитата на потребителите и ползвателите и съдебната практика, развиваща посочената директива тълкуване на Върховния съд, което допълва неравноправна клауза, обявена за нищожна, когато заличаването на тази клауза и последиците, породени от това заличаване, не засягат същината на договора за кредит, обезпечен с ипотека?“.

По преюдициалните въпроси

По допустимостта

По допустимостта на втория, третия и четвъртия въпрос по дело C-224/19

- 39 Испанското правителство повдига възражение за липса на компетентност на Съда да разгледа втория, третия и четвъртия въпрос по дело C-224/19, тъй като те се отнасят до въпроса кой трябва да заплати определени такси съгласно действащото национално законодателство, а това бил въпрос, свързан с тълкуването и прилагането на националното право, който според постоянната съдебна практика сам по себе си е изключен от правомощието за преценка на Съда (решение от 21 октомври 2010 г., Padawan, C-467/08, EU:C:2010:620, т. 22).
- 40 В това отношение следва да се подчертае, че съгласно тази съдебна практика при разглеждането на преюдициално запитване Съдът трябва да вземе предвид очертания в акта за преюдициално запитване фактически и правен контекст, в който се вписват преюдициалните въпроси. Следователно Съдът няма компетентност да разгледа въпроса дали тълкуването на националните норми от запитващата юрисдикция е правилно.
- 41 От друга страна, тъй като поставените въпроси се отнасят до тълкуването на правото на Съюза, Съдът по принцип е длъжен да се произнесе (решение от 21 октомври 2010 г., Padawan, C-467/08, EU:C:2010:620, т. 21 и цитираната съдебна практика).
- 42 От втория до четвъртия въпрос обаче следва, че Съдът следва да се произнесе по тълкуването на член 3, параграф 2 и на член 6, параграф 1 от Директива 93/13. По-конкретно, запитващата юрисдикция иска да се установи дали тези разпоредби трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат определена национална съдебна практика. От това следва, че Съдът в нито един момент не е призован да тълкува националното право.

- 43 От гореизложеното следва, че вторият, третият и четвъртият въпрос по дело C-224/19 са допустими.

По допустимостта на дванадесетия въпрос по дело C-224/19

- 44 Saixabank оспорва допустимостта на дванадесетия въпрос, поставен по дело C-224/19, както и компетентността на Съда да отговори на този въпрос, като изтъква, от една страна, че запитващата юрисдикция не е посочила необходимите данни за отговора на този въпрос, а именно националните правила относно възлагането на разноските и степента, в която тези правила могат да засегнат правата на потребителите, гарантирани от Директива 93/13, и от друга страна, че националните правила относно разноските са от компетентността на държавите членки.
- 45 Макар обаче запитващата юрисдикция действително да не е посочила испанската правна уредба, която урежда разпределението на разноските по главното производство, в писменото си становище испанското правителство е посочило, че става въпрос за член 394 от ЛЕС, чийто текст е възпроизвело, поради което Съдът разполага с необходимите елементи, за да се произнесе по дванадесетия въпрос по дело C-224/19. Освен това, доколкото този въпрос не е свързан с тълкуването или прилагането на член 394 на ЛЕС, а по същество с въпроса дали член 6, параграф 1 или член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат прилагането на разпоредба като член 394 от ЛЕС при обстоятелствата по спора в главното производство C-224/19, Съдът е компетентен да отговори на тях.

По същество

- 46 В самото начало следва да се припомни, че съгласно постоянната съдебна практика в рамките на въведеното с член 267 ДФЕС производство за сътрудничество между националните юрисдикции и Съда задачата на последния е да даде на националния съд полезен отговор, който да му позволи да реши спора, с който е сезиран. С оглед на това при необходимост Съдът може да преформулира въпросите, които са му зададени (решение от 7 август 2018 г., Smith, C-122/17, EU:C:2018:631, т. 34).
- 47 От друга страна, обстоятелството, че от формална гледна точка националната юрисдикция е формулирала преюдициалния си въпрос чрез позоваване на определени разпоредби на правото на Съюза, не е пречка Съдът да предостави на тази юрисдикция всички насоки за тълкуване, които могат да бъдат полезни за решаване на делото, с което е сезирана, независимо дали тя е посочила съответните разпоредби във въпросите си. В това отношение Съдът е длъжен да извлече от цялата информация, предоставена от националния съд, и по-специално от мотивите на акта за преюдициално запитване, разпоредбите от правото на Съюза, които изискват тълкуване предвид предмета на спора (решение от 29 септември 2016 г., Essent Belgium, C-492/14, EU:C:2016:732, т. 43 и цитираната съдебна практика).
- 48 Петнадесетте преюдициални въпроса, поставени по двете съединени дела, следва да се групират в пет направления, а именно първото относно клаузата, свързана с разходите за учредяване и заличаване на ипотека, второто относно клаузата, предвиждаща комисиона за обработка, третото относно евентуалната значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните, произтичащи от такава клауза, четвъртото относно ограничаването във времето на последиците от установяването на нищожността на неравноправната клауза и петото относно националната уредба за разпределяне на съдебните разноски в контекста на исковите за установяване на нищожност на неравноправна клауза.

По въпроси от първи до шести по дело C-224/19 и по двата въпроса по дело C-259/19 относно последиците от нищожността на клаузата, предвиждаща разноси за учредяване и заличаване на ипотека

- 49 С тези въпроси запитващите юрисдикции по същество искат да се установи дали член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че в случай на нищожност на неравноплавна договорна клауза, с която на потребителя се възлагат всички разходи по учредяването и заличаването на ипотека, не допускат националният съд да откаже възстановяването на платените на основание на посочената клауза суми на потребителя.
- 50 В това отношение следва да се отбележи, че съгласно постоянната съдебна практика, когато дадена клауза бъде обявена за неравноплавна и следователно за нищожна, националният съд съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 следва да откаже да приложи тази клауза, така че тя престава да поражда задължителни прави последици по отношение на потребителя, освен ако последният се противопостави (вж. по-специално решения от 14 юни 2012 г., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 65 и от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 52 и цитираната съдебна практика).
- 51 От това следва, че националният съд не може да бъде овластен да изменя съдържанието на неравноплавните клаузи, тъй като това би способствало за премахването на възпиращия ефект, който се упражнява върху продавачите или доставчиците със самото неприлагане на неравноплавните клаузи спрямо потребителя (решение от 21 декември 2016 г., Gutiérrez Naranjo и др., C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 60).
- 52 При това положение трябва по принцип да се счита, че обявената за неравноплавна договорна клауза никога не е съществувала, така че тя няма как да породи последици за потребителя. Ето защо установяването по съдебен ред на неравноплавността на такава клауза поначало трябва да води до връщането на потребителя в правното и фактическо положение, в което той би се намирал при липсата на посочената неравноплавна клауза (решение от 21 декември 2016 г., Gutiérrez Naranjo и др., C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 61).
- 53 Така Съдът вече е приел, че националният съд трябва да изведе всички последици, произтичащи съгласно националното право от установяването на неравноплавност на разглежданата клауза, за да гарантира, че тя не е обвързваща за потребителя (решение от 30 май 2013 г., Asbeek Brusse и De Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, т. 49). По-специално задължението на националният съд да не приложи неравноплавна договорна клауза, налагаща плащането на суми, оказали се недължими, по принцип поражда съответния реституционен ефект по отношение на тези суми (решение от 21 декември 2016 г., Gutiérrez Naranjo и др., C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 62).
- 54 След това уточнение трябва също да се отбележи, че фактът, че договорна клауза, за която е прието, че е неравноплавна, се счита за несъществуваща, може да обоснове прилагането на евентуални разпоредби на националното право, уреждащи разпределянето на разходите за учредяване и заличаване на ипотека при липса на съгласие на страните. Ако обаче тези разпоредби възлагат на кредитополучателя изцяло или отчасти тези разходи както член 6, параграф 1, така и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 допускат да се откаже връщане на потребителя на частта от посочените разходи, която самият той трябва да понесе.
- 55 С оглед на всички гореизложени съображения на въпроси от първи до шести по дело C-224/19 и на двата въпроса по дело C-259/19 следва да се отговори, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат в случай на нищожност на неравноплавна договорна клауза, с която заплащането на всички разходи по учредяване и заличаване на ипотека се възлага на потребителя, националният съд да откаже

върщането на потребителя на сумите, платени в приложение на тази клауза, освен ако националната правна уредба, която би била приложима при липсата на такава клауза, възлага на потребителя плащането на всички или част от тези разноски.

По въпроси от седми до десети по дело C-224/19 относно проверката за неравноправност и прозрачност на клаузата, с която се възлага плащане на комисиона за обработка

- 56 С тези въпроси запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 3, член 4, параграф 2 и член 5 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална съдебна практика, която изключва преценката за неравноправност на договорна клауза, с която на потребителя се възлага плащане на комисиона за обработка, поради това че тя е елемент от цената на договора в съответствие с член 4, параграф 2 от тази директива, като същевременно приема, че такава клауза е достатъчна, за да се изпълни изискването за прозрачност, предвидено в последната разпоредба.
- 57 В случая най-напред трябва да се констатира, че запитващата юрисдикция поставя въпроси от седми до десети, като изхожда от виждането, че член 4, параграф 2 от Директива 93/13 не е транспониран в испанския правен ред.
- 58 За да се отговори на поставените въпроси обаче, не е необходимо произнасяне по действителното транспониране на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 в испанския правен ред (вж. в този смисъл и по аналогия решение от 3 март 2020 г., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, т. 42).
- 59 В действителност, от една страна, следва да се припомни, че член 4, параграф 2 във връзка с член 8 от Директива 93/13 все пак допуска държавите членки да предвиждат в законодателството за транспониране на тази директива, че „преценката за неравноправния характер“ не се отнася до посочените в тази разпоредба клаузи, при условие че те са изразени на ясен и разбираем език (вж. в този смисъл решения от 3 юни 2010 г., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, C-484/08, EU:C:2010:309, т. 32, от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 41 и от 3 март 2020 г., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, т. 45).
- 60 По-конкретно, от член 4, параграф 2 от Директива 93/13 следва, че „преценката за неравноправния характер на клаузите не се свързва нито с основния предмет на договора, нито със съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и по отношение на доставените стоки или предоставените услуги, от друга, при условие че тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език“.
- 61 Следователно по главното производство проверката за неравноправния характер би могла да бъде ограничена в съответствие с посочения член 4, параграф 2 само ако клаузата, с която плащането на комисиона за обработка се възлага на потребителя, се отнася до един от горепосочените два въпроса.
- 62 В това отношение Съдът е постановил, че договорните клаузи, попадащи в обхвата на понятието „основен предмет на договора“, трябва да се разбират като клаузи, определящи основните престации по договора и които сами по себе си го характеризират. Обратно, клаузите, които имат акцесорен характер спрямо клаузите, определящи самата същност на договорното отношение, не попадат в обхвата на това понятие (решения от 20 септември 2017 г., Andrićius и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 35 и 36 и цитираната съдебна практика, и от 3 октомври 2019 г., Kiss и CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, т. 32).

- 63 Запитващата юрисдикция следва да прецени с оглед на естеството, общата структура и разпоредбите на съответния договор за кредит, както и на правния и фактически контекст, в който се вписва последният, дали разглежданата в главното производство клауза е съществен елемент от разглеждания в главното производство договор за ипотечен кредит (вж. по аналогия, решение от 3 октомври 2019 г., Kiss и CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, т. 33 и цитираната съдебна практика).
- 64 Все пак, за да се дадат насоки на националния съд в неговата преценка, е уместно да се уточни, че точният обхват на понятията „основен предмет“ и „цена“ по смисъла на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 не може да бъде определен с помощта на понятието „общи разходи по кредита за потребителя“ по смисъла на член 3, буква ж) от Директива 2008/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 година относно договорите за потребителски кредити и за отмяна на Директива 87/102/ЕИО на Съвета (ОВ L 2008, 133 г., стр. 66) (решение от 26 февруари 2015 г., Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, т. 47). Комисионата за обработка не може да се счита за съществена престация по ипотечен кредит само поради факта че е включена в общата му цена.
- 65 Освен това от текста на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 е видно, че втората категория клаузи, чийто евентуално неравноправен характер не подлежи на преценка, е с ограничен обхват, тъй като се отнася само до съответствието между предвидената цена или възнаграждение и доставените стоки или предоставените услуги, като това изключване се обяснява с факта, че не съществува никаква тарифа или правен критерий, които да направляват или ръководят контрола върху това съответствие. Клаузите относно насрещната престация, дължима от потребителя на кредитодателя, или които имат отражение върху реалната цена, дължима на последния от потребителя, по принцип не попадат в обхвата на тази втора категория клаузи, освен по отношение на въпроса дали стойността на насрещната престация или цената, уговорена в договора, е в съответствие с услугата, предоставена като насрещна престация от кредитодателя (решение от 3 октомври 2019 г., Kiss и CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, т. 34 и 35 и цитираната съдебна практика).
- 66 От друга страна, Съдът е подчертал, че изискването за съставяне на ясен и разбираем език, съдържащо се в член 5 от Директива 93/13, се прилага във всички случаи, включително когато дадена клауза попада в приложното поле на член 4, параграф 2 от посочената директива и дори ако съответната държава членка не е транспонирала тази разпоредба. Това изискване не може да се сведе само до разбираемостта на договорна клауза от формална и граматическа гледна точка (решение от 3 март 2020 г., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, т. 46).
- 67 Напротив, тъй като системата за защита, въведена с Директива 93/13, се основава на идеята, че потребителят е в положението на по-слабата страна в отношенията с продавача или доставчика, по-специално по отношение на степента му на информираност, това изискване трябва да се разширително, т.е. че не само налага въпросната клауза да е разбираема за потребителя в граматическо отношение, но и договорът да излага по прозрачен начин конкретното действие на механизма, към който се отнася съответната клауза и евентуално отношението между този механизъм и механизма, предвиден в други клаузи, така че потребителят да получи възможност въз основа на точни и разбираеми критерии да оцени икономическите последици, които произтичат от договора за него (вж. в този смисъл решения от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 70—73, от 3 октомври 2019 г., Kiss и CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, т. 37 и от 3 март 2020 г., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, т. 43).
- 68 Яснотата и разбираемостта на разглежданата в главното производство клауза трябва да бъдат проверени от запитващата юрисдикция с оглед на всички относими фактически елементи, сред които са публичността и информацията, предоставена от кредитодателя при договарянето на договора за кредит, и като се има предвид степента на внимание, която може да се очаква от един нормално осведомен и в разумни граници наблюдателен и съобразителен среден

потребител (вж. в този смисъл, решения от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 74, от 26 февруари 2015 г., Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, т. 75, от 20 септември 2017 г., Andricius и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 46 и 47 и от 3 март 2020 г., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, т. 46).

- 69 От това следва, че член 4, параграф 2 от Директива 93/13, както и член 5 от нея не допускат съдебна практика, съгласно която договорна клауза сама по себе си се счита за прозрачна, без да е необходимо да се извършва преценка като описаната в предходната точка.
- 70 При тези условия националният съд следва да провери, като вземе предвид всички обстоятелства около сключването на договора, дали финансовата институция е съобщила на потребителя достатъчно данни, за да може последният да се запознае със съдържанието и действието на клаузата, с която му се възлага плащането на комисиона за обработка, както и ролята ѝ в договора за кредит. По този начин потребителят ще има достъп до основанията за възнаграждението, съответстващо на тази комисиона (вж. по аналогия решение от 26 февруари 2015 г., Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, т. 77), и може да прецени обхвата на задължаването си, и по-специално общата себестойност на посочения договор.
- 71 С оглед на всички гореизложени съображения на въпроси от седми до десети следва да се отговори, че член 3, член 4, параграф 2 и член 5 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че договорните клаузи, попадащи в обхвата на понятието „основен предмет на договора“, трябва да се разбират като клаузи, определящи основните престации по договора и които сами по себе си го характеризират. Обратно, клаузите, които имат акцесорен характер по отношение на клаузите, определящи самата същност на договорното отношение, не попадат в обхвата на това понятие. Фактът, че комисиона за обработка е включена в общата себестойност на ипотечен кредит, не означава, че тя е основна престация по договора. Във всички случаи юрисдикцията на държава членка е длъжна да провери яския и разбираем характер на договорна клауза, която се отнася до основния предмет на договора, независимо от транспонирането на член 4, параграф 2 от посочената директива в правния ред на тази държава членка.

По единадесетия въпрос относно евентуална значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните, произтичащи от клауза, предвиждаща плащането на комисиона за обработка

- 72 С единадесетия въпрос запитващата юрисдикция по дело C-224/19 по същество иска да се установи дали член 3, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че клауза в договор за кредит, сключен между потребител и финансова институция, която възлага на потребителя плащане на комисиона за обработка, създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между произтичащите от договора права и задължения на страните в противоречие с изискването за добросъвестност, ако финансовата институция не докаже, че тази комисиона съответства на действително предоставени услуги и направени разходи.
- 73 В това отношение следва да се припомни в самото начало, че съгласно постоянната съдебна практика Съдът е компетентен да тълкува понятието „неравнопоставена клауза“ по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13, както и критериите, които националният съд може или трябва да прилага при преценката на договорна клауза от гледна точка на разпоредбите на тази директива, като се има предвид, че посоченият съд въз основа на тези критерии се произнася конкретно по квалификацията на съответната договорна клауза според обстоятелствата по разглежданото от него дело. От това следва, че Съдът трябва единствено да предостави на запитващата юрисдикция указания, които тя следва да вземе под внимание при преценката на неравнопоставения характер на съответната клауза (решение от 3 октомври 2019 г., Kiss и CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, т. 47 и цитираната съдебна практика).

- 74 Що се отнася до въпроса дали е спазено изискването за добросъвестност по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13, следва да се установи, че с оглед на шестнадесето съображение от Директивата националният съд трябва да провери дали, като постъпва добросъвестно и справедливо с потребителя, продавачът или доставчикът може основателно да очаква, че потребителят ще се съгласи с подобна клауза при индивидуални преговори (решение от 3 октомври 2019 г., Kiss и CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, т. 50).
- 75 Що се отнася до съществуването на значителна неравнопоставеност, Съдът е постановил, че тя може да произтича от самия факт на достатъчно тежко посегателство над правното положение, в което е поставен потребителят, като страна по разглеждания договор, по силата на приложимите национални разпоредби, независимо дали под формата на ограничаване на съдържанието на правата, които според тези разпоредби той извлича от договора, или под формата на пречка за тяхното упражняване, или пък на поставянето в негова тежест на допълнително задължение, непредвидено от националните правила (решение от 3 октомври 2019 г., Kiss и CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, т. 51).
- 76 От друга страна, от член 4, параграф 1 от Директива 93/13 следва, че преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характерът на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича (решение от 3 октомври 2019 г., Kiss и CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, т. 52)
- 77 Запитващата юрисдикция следва да прецени евентуалния неравноправен характер на разглежданата в главното производство клауза в светлината на тези критерии.
- 78 В това отношение трябва да се вземе предвид фактът, че както следва от предоставената от запитващата юрисдикция информация, съгласно Закон 2/2009 комисионите или разходите за сметка на клиента, трябва да съответстват на действително предоставени услуги или направени разходи. От това следва, че клауза, която би довела до освобождаване на продавача или доставчика от задължението да докаже, че тези условия са изпълнени по отношение на комисионната за обработка, би могла — което следва да се провери от запитващата юрисдикция в светлината на всички клаузи на договора — да засегне неблагоприятно правното положение на потребителя и следователно да създаде в негов ущърб значителна неравнопоставеност въпреки изискването за добросъвестност.
- 79 С оглед на гореизложените съображения на единадесетия въпрос по дело C-224/19 следва да се отговори, че член 3, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че клауза в договор за кредит, сключен между потребител и финансова институция, която възлага на потребителя заплащане на комисиона за обработка, може да създаде в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между произтичащите от договора права и задължения на страните в противоречие с изискването за добросъвестност, ако финансовата институция не докаже, че тази комисиона съответства на действително предоставени услуги и направени разходи, като това следва да се провери от запитващата юрисдикция.

По тринадесетия въпрос по дело C-224/19 относно ограничаването на последиците от нищожността на неравноправната клауза чрез определяне на давностен срок

- 80 С тринадесетия си въпрос, поставен по дело C-224/19, който следва да се разгледа преди дванадесетия въпрос, запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че допускат национална съдебна практика, която предвижда, че предявяването на иск относно

реституционните последиците от обявяването на неравнопавна договорна клауза за нищожна е обвързано с давностен срок, макар съгласно националното законодателство искът за установяване на нищожност на неравнопавна договорна клауза да не се погасява по давност.

- 81 В това отношение следва да се припомни, че гарантираната от Директива 93/13 защита на потребителите не допуска вътрешна правна уредба, която забранява на националния съд да установява неравнопавност на клауза, съдържаща се в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител след изтичането на определен преклузивен срок (решение от 21 ноември 2002 г., *Cofidis*, C-473/00, EU:C:2002:705, т. 38).
- 82 Съдът обаче вече е признал, че защитата на потребителя не е абсолютна (решение от 21 декември 2016 г., *Gutiérrez Naranjo и др.*, C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 68) и, че определянето на разумни преклузивни срокове в интерес на правната сигурност е съвместимо с правото на Съюза (решения от 6 октомври 2009 г., *Asturcom Telecomunicaciones*, C-40/08, EU:C:2009:615, т. 41 и от 21 декември 2016 г., *Gutiérrez Naranjo и др.*, C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 69).
- 83 В това отношение следва да се отбележи, че при липсата на специална правна уредба на Съюза в тази област редът и условията за прилагане на защитата на потребителите, предвидена в член 6, параграф 1 и в член 7, параграф 1 от Директива 93/13, се уреждат във вътрешния правен ред на държавите членки по силата на принципа за процесуалната им автономия. Редът и условията обаче не трябва да са по-неблагоприятни от тези, които уреждат подобни вътрешни положения (принцип на равностойност), нито да са определени така, че да правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от общностния правен ред (принцип на ефективност) (в този смисъл вж. по-специално решение от 26 октомври 2006 г., *Mostaza Claro*, C-168/05, EU:C:2006:675, т. 24 и цитираната съдебна практика).
- 84 От това следва, че правото на Съюза допуска национална правна уредба, която, макар да предвижда, че не се погасява по давност искът за установяване на нищожност на неравнопавна клауза, съдържаща се в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, обвързва с давностен срок иска относно реституционните последици от това установяване, при условие че са спазени принципите на равностойност и ефективност.
- 85 Що се отнася по-специално до принципа на ефективност, Съдът вече е приел, че всеки случай, в който се поставя въпросът дали национална процесуална разпоредба прави невъзможно или прекомерно трудно прилагането на правото на Съюза, трябва да се анализира, като се държи сметка за мястото на тази разпоредба в цялото производство, неговия ход и особености пред различните национални инстанции. В тази перспектива следва, ако е необходимо, да се вземат предвид принципите, които стоят в основата на националната правораздавателна система, като гарантиране на правото на защита, принципа на правната сигурност и правилното развитие на производството (решение от 26 юни 2019 г., *Addiko Bank*, C-407/18, EU:C:2019:537, т. 48 и цитираната съдебна практика).
- 86 По главното производство запитващата юрисдикция посочва, че става въпрос за евентуалното прилагане на петгодишния давностен срок, предвиден в член 1964, параграф 2 от Гражданския кодекс, към иска относно реституционните последици от установяването на нищожност на неравнопавна клауза в договор за ипотечен кредит.
- 87 Доколкото в практиката на Съда се приема, че тригодишни давностни срокове (решение от 15 април 2010 г., *Barth*, C-542/08, EU:C:2010:193, т. 28) или двегодишни давностни срокове (решение от 15 декември 2011 г., *Banca Antoniana Popolare Veneta*, C-427/10, EU:C:2011:844, т. 25) са в съответствие с принципа на ефективност, следва да се приеме, че давностен срок от пет години, приложим към иска относно реституционните последици от установяването на

нищожност на неравнопавна клауза, по принцип не изглежда, че може да направи на практика невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени с Директива 93/19, като това следва да се провери от запитващата юрисдикция.

- 88 Запитващата юрисдикция по същество иска да се установи и дали е съвместима с принципа на ефективност, разглеждан във връзка с принципа на правна сигурност, национална съдебна практика, съгласно която петгодишният давностен срок за предявяване на иска относно реституционните последици от установяването на нищожност на неравнопавна договорна клауза започва да тече от момента на сключването на договора, в който се съдържа тази клауза.
- 89 От акта за преюдициално запитване е видно, че този срок, предвиден в член 1964, параграф 2 от Гражданския кодекс, изглежда, започва да тече от сключването на договор за ипотечен кредит, съдържащ неравнопавна клауза, което обаче следва да се провери от запитващата юрисдикция.
- 90 В това отношение следва да се има предвид обстоятелството, че е възможно потребителите да не знаят, че дадена клауза, съдържаща се в договор за ипотечен кредит, е неравнопавна, или да не си дават сметка за обхвата на правата им, произтичащи от Директива 93/13 (вж. в този смисъл решение от 13 септември 2018 г., Profi Credit Polska, C-176/17, EU:C:2018:711, т. 69).
- 91 Прилагането обаче на петгодишен давностен срок, който започва да тече от сключването на договора, доколкото предполага, че потребителят може да иска връщане на плащанията, извършени в изпълнение на договорна клауза, която е обявена за неравнопавна, само през първите пет години от сключването на договора, независимо дали е знаел или разумно е можел да знае за неравнопавния характер на тази клауза, може да направи прекомерно трудно упражняването на предоставените с Директива 93/13 права на този потребител и следователно да наруши принципа на ефективност, разглеждан във връзка с принципа на правната сигурност.
- 92 С оглед на всички гореизложени съображения на тринадесетия въпрос по дело C-224/19 следва да се отговори, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че допускат предявяването на иск относно реституционните последици от установяването на нищожност на неравнопавна договорна клауза да бъде обвързано с давностен срок, при условие че началният момент на този срок, както и неговата продължителност не правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правото на потребителя да иска връщане.

По дванадесетия въпрос по дело C-224/19 относно съвместимостта на законния режим за разпределяне на съдебните разноски с Директива 93/13

- 93 С дванадесетия си въпрос, поставен по дело C-224/19, запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат права уредба, която позволява част от съдебните разноски да се възлагат на потребителя в зависимост от размера на недължимо платените суми, които са му възстановени вследствие установяване на нищожност на договорна клауза поради неравнопавност.
- 94 Всъщност от представената на Съда преписка по делото е видно, че прилагането на член 394 ЛЕС би могло да доведе до това продавачът или доставчикът да не бъде осъден да заплати всички съдебни разноски, когато бъде уважен изцяло предявеният от потребител иск за установяване на нищожност на неравнопавна договорна клауза, а само частично е уважен искът за връщане на платени по силата на тази клауза суми.

- 95 В това отношение от посочената в точка 83 от настоящото решение съдебна практика следва, че разпределянето на разноските по съдебно производство пред националните юрисдикции попада в обхвата на процесуалната автономия на държавите членки, при условие че са спазени принципите на равностойност и на ефективност.
- 96 В тази връзка следва да се отбележи, че от представена на Съда преписка няма никакво основание да се приеме, че посочената уредба се прилага различно според това дали съответното право е предоставено от правото на Съюза или от вътрешното право. Необходимо е обаче Съдът да се произнесе по въпроса дали е съвместимо с принципа на ефективност възлагането на потребителя на съдебните разноски в зависимост от върнатите му суми, при положение че искът му е уважен в частта относно неравноправния характер на спорната клауза.
- 97 Що се отнася до въпроса за спазването на принципа на ефективност, той трябва да се преценява с оглед на обстоятелствата, припомнени в точка 85 от настоящото решение.
- 98 В случая Директива 93/13 предоставя на потребителя правото да се сезира съда, за да установи неравноправния характер на договорна клауза и да откаже да я приложи. Обвързването на разпределянето на съдебните разноски в това производство само с недължимо платените суми, чието връщане е разпоредено, може обаче да възпре потребителя да упражни посоченото право, предвид разноските, до които води предявяването на иск по съдебен ред (вж. в този смисъл решение от 13 септември 2018 г., Profi Credit Polska, C-176/17, EU:C:2018:711, т. 69).
- 99 С оглед на всички изложени по-горе съображения на дванадесетия въпрос, поставен по дело C-224/19, следва да се отговори, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13, както и принципът на ефективност трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат правна уредба, която позволява част от процесуалните разноски да се възлагат върху потребителя в зависимост от размера на недължимо платените суми, които са му били върнати вследствие на установяването на нищожност на договорна клауза поради неравноправния ѝ характер, като се има предвид, че подобна правна уредба създава съществена пречка, която може да възпре потребителя да упражни предоставеното от Директива 93/13 право на ефективен съдебен контрол върху евентуално неравноправния характер на договорни клаузи.

По съдебните разноски

- 100 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разноските, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (четвърти състав) реши:

- 1) Член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат в случай на нищожност на неравноправна договорна клауза, с която заплащането на всички разходи по учредяване и заличаване на ипотеката се възлага на потребителя, националният съд да откаже връщането на потребителя на сумите, платени в приложение на тази клауза, освен ако националната правна уредба, която би била приложима при липсата на такава клауза, възлага на потребителя плащането на всички или част от тези разноски.**

- 2) Член 3, член 4, параграф 2 и член 5 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че договорните клаузи, попадащи в обхвата на понятието „основен предмет на договора“, трябва да се разбират като клаузи, определящи основните престации по договора и които сами по себе си го характеризират. Обратно, клаузите, които имат акцесорен характер по отношение на клаузите, определящи самата същност на договорното отношение, не попадат в обхвата на това понятие. Фактът, че комисиона за обработка е включена в общата себестойност на ипотечен кредит, не означава, че тя е основна престация по договора. Във всички случаи юрисдикцията на държава членка е длъжна да провери ясния и разбираем характер на договорна клауза, която се отнася до основния предмет на договора, независимо от транспонирането на член 4, параграф 2 от посочената директива в правния ред на тази държава членка.
- 3) Член 3, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че клауза в договор за кредит, сключен между потребител и финансова институция, която възлага на потребителя заплащане на комисиона за обработка, може да създаде в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между произтичащите от договора права и задължения на страните в противоречие с изискването за добросъвестност, ако финансовата институция не докаже, че тази комисиона съответства на действително предоставени услуги и направени разходи, като това следва да се провери от запитващата юрисдикция.
- 4) Член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че допускат предявяването на иск относно реституционните последици от установяването на нищожност на неравнопоставена договорна клауза да бъде обвързано с давностен срок, при условие че началният момент на този срок, както и неговата продължителност не правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правото на потребителя да иска връщане.
- 5) Член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13, както и принципът на ефективност трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат правна уредба, която позволява част от процесуалните разноски да се възлагат върху потребителя в зависимост от размера на недължимо платените суми, които са му били върнати вследствие на установяването на нищожност на договорна клауза поради неравноправния ѝ характер, като се има предвид, че подобна правна уредба създава съществена пречка, която може да възпре потребителя да упражни предоставеното от Директива 93/13 право на ефективен съдебен контрол върху евентуално неравноправния характер на договорни клаузи.

Подписи